

MÂTÜRÎDÎ ARAŞTIRMALARI -SORUN VE ÖNERİLER-

Editörler:

Doç. Dr. Recep TUZCU
Dr. Öğr. Üyesi M. Raşit AKPINAR
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZGEN

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
İMAM MÂTÜRİDİ UYGULAMA
VE ARAŐTIRMA MERKEZİ

Kitap Adı:	MÂTÜRÎDÎ ARAŞTIRMALARI -SORUN VE ÖNERİLER-
Editörler:	Doç. Dr. Recep TUZCU Dr. Öğr. Üyesi M. Raşit AKPINAR Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZGEN
Dizgi & Mizanpaaj:	Endülüs Yayınları
Kapak:	Endülüs Yayınları
ISBN:	978-605-64761-2-9
Baskı & Cilt:	Step Ajans Matbaa Ltd. Şti. Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11 Bağcılar / İstanbul Tel: 0212 446 88 46 Sertifika No:12266

ENDÜLÜS YAYINLARI

Adres: İstoç 17. yol Sokak 16. Ada No: 97/99
Bağcılar/İstanbul
İletişim: +90 212 659 30 03
+90 533 427 94 98
+90 506 101 88 34
E-Posta: endulusyayinlari@gmail.com
savastali.st@gmail.com

İSTANBUL 2018

Bu eserin tüm yayın hakları Endülüs Yayınları'na aittir. Eleştirel makale ve dergilerde yapılacak kısa alıntılar dışında , bu kitabın bir kısmı veya tamamı, yayıncının izni olmadan yayınlanamaz.

Mâtürîdî Hadislere Yaklaşımı Üzerine Bir Değerlendirme

Recep TUZCU^{84*}

Maturîdî, itikadî esasların yanı sıra İslâm'ın bütün ana ilkelerini nazirî bilgilerle yoğun bir şekilde akılla temellendirmeye çalışmıştır. Hocası Ebû Nasr el-İyâzî'nin, Mâtürîdî'nin derin vukufuna olan hayranlığını dile getirirken, “*Senin rabbin dilediğini yaratır ve seçer*” meâlindeki âyeti (el-Kasas 28/68) okuyarak onun üstün muhâkeme kabiliyetini atıfta bulunduğu zikredilmektedir. Ebü'l-Muîn en-Nesefî de Mâtürîdî'nin dinî ilimlerde ve bilhassa kelâm alanındaki olağan üstü başarısının ancak Allah'ın kendisine lutfettiği özel bir yetenekle açıklanabileceğini söyleyerek onun ilimdeki yüksek konumuna vurgu yapmıştır.(Nesefî, *Tebssiratü'l-edille*, I, 359) Onun bu düşünce gücü hanefi gelnekteki rmetin tahlil usûlüne bakışı kendisinden sonra yeniden şekillendirdiği söylenebilir.

O, hadisleri değerlendirmedeki bu yöntemini *Kitâbü't-Tevhîd* ve *Te'vilâtü'l-Şur'ân* adlı eserlerinde uygulayarak Sünnî kelâmı savunma ve tespitte başarılı bir şekilde kullanmış ve Ehl-i Sünnet ileri bir merhaleye taşımıştır.

İslam düşünce dünyasında dış dünya ile etkileşimde akli esas alan Mu'tezile ve hadis ehli arasındaki fikri tartışmanın yoğun mücadelesinde aslında ikisinin de tamamen reddetmediği vahyin küllî kaidelerine dayanan akılla temellendirme yöntemi olan kelâm metodu esas almıştır. Vahyin anlaşılmasında akli ve haber-i Rasûlü araç olarak kullanan Mâtürîdî, İslam düşünce sistemi akı-nakil dengesini

84* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, recep.tuzcu@selcuk.edu.tr.

sağlamak için akli ve haberi Rasûlü de vahiyin külli kaidelerine uygunluk açısından tahlillerde bulunmuştur. Döneminin tartışmalarına ve farklı fıkaların ilmi yöntemlerine alternatif bir bakış açısıyla kendi yöntemini ortaya koymuştur. Bu açıdan İmam Mâtürîdî'yi kendi dönemindeki tartışmalar ve gruplardan ayrı düşünmek tarihi yanılığ olacaktır. Yönetimini oluşturmada diğer gruplara yaklaşımını tespit etmek onun konumunu tespit etmek açısından önem arzedecektir.

Hadisleri kabul ve yorumunda İmam Şafii'nin Mu'tezileye karşı fıkhıta orta yol teorisi; vahyi anlamada geleneği esas alan yaklaşımı bir tepkidir. Dönemin tartışmalarında Şâfiî akli kıyasa indirgemmiştir. Bu yaklaşıma dayanan metod, daha sonraki takipçileri tarafından haberlerin lafzi delaletini esas alan Zahirî anlayışı ve günümüz Selefî anlayışına da adayanak teşkil ettiği görülmektedir. Bu yaklaşımı takip edenler geleneği esas alarak vahyi buna göre tevil etmiştir. Mâtürîdî ne geleneği esas alan ne de nakli ihmal edip akli sınırsız yorumunu öne çıkaran Mu'tezile'nin din anlayışını da isabetli bulmamıştır. Mâtürîdî vahyin külli kaidelerine uygun aklın ortaya koyduğu çıkarımları ve bu ikisine uygun haberi rasûlü veya yorumunu esas almıştır. Aklilla tespiti mümkün olamayan konulardaki haber-i Rasûlü de vahyi anlama çabasında araç olarak kullanmıştır. Mâtürîdî'ye göre vahyin anlaşılmasında; vahyin külli kaidelerine uygun akıl ve bunları teyit eden haber-i Rasûlün bilgi değeri vardır. İmam Mâtürîdî, Hanefî geleneğin bir iz düşümü olsa da dini olanı vahiyle sınırlamakta vahyin küllü kaidelerine ve aklın temel ilkelerine uymayan haberleri ya reddetmekte veya vahyin muhtevasında tevil etmektedir. Mâtürîdî, bu tutumu ile döneminde Mu'tezilî kelimcılara yaklaşırken vahyin ifade ettiği hususu teyit eden haber-i Rasûlün delil olduğunu söyleyemekte de ehli hadise yakınlaşmaktadır.

Mâtürîdî de, haberin muhtevasının vahyi teyit etmesi ve isnadından çok metnin iştiharını esas alarak Hanefîlerin haber kabul metodunu yanında aklın tespit ettiği vahyin külli kaidelerine haberin tearuz etmemesi veya uygun yorumu benimsediği görülmektedir. Ehli rey, haberin iştiharı; mütevatir, maruf, mustefiz olması veya ahad olmasına ilaveten umum belvaya uygunluk aramaktadır. Haber-i Rasûlün tespitinde haberin müsned olup

olmaması değil, vahyi teyit eden veya toplumda amel bi'l-karine bilinmesi esastır. Maturîdî'nin vahyin külli kaidelerine veya aklın temel ilkelerine aykırı gördüğü bazı haberleri reddetmiş olmasıyla zaman zaman Hanefilere de muhalefet ettiği de olmuştur.

Bu açıdan Maturîdî'nin hadisleri değerlendirmede külli kaideleri tespit edilmelidir. Çünkü o, bu külli kaidelerin teyit etmediği rivayetleri tevil etmesi veya reddetmesi sonrasını etkilemiştir. Bu açıdan onun vahyin makasına veya lafzından istinbat ettiği külli kaidelerin hadisleri değerlendirmede bir metod olup olmayacağı araştırılmalıdır. Özellikle kitabü'l-ımanda amel (İslam) iman ayırımına işaret eden her rivayeti ya reddetmekte ya da tevil etmektedir. Kitâbu'l-ıman'da yer alan rivayetlerin İmam Maturîdî'nin yaklaşımı ile ne anlam ifade ettiği ayrı bir çalışma konusu yapılarak incelemelidir.

Matürîdî Heber-i Rasûl Olara Neleri Kabul Etmektedir?

Maturîdî, “*Sana indirilene iman edenler*” ayetini izah ederken, “Bu; Kur’an’dan sana indirilenler ile Kur’an’da olmayan din ve hüküm hususunda sana indirilenler anlamındadır” sözüyle Maturîdî'nin hadis ve sünnetin menşeiini vahiyyle ilişkili olarak ele aldığı görülmektedir. Bunun yanında Maturîdî, “recm” hükmü ile ilgili meseleyi ele alırken “Bu Kur’an dışındaki bir vahiy ile sabit olmuştur” ifadesiyle vahyi, metlûv ve gayr-i metlûv olarak iki kısımda mütalaa ettiği söylenebilir.⁸⁵

Problem Maturîdî'nin akla verdiği önem kadar vahiy dışında vahy-i gayr-i metlûv denilen bir bilgi türü kabul ettiğine işaret etmektedir. Vahy-i gayr-i metlûvu delil kabul ettiği konuların tespit edilmesi ve külli kaideleri ve aklın temel gördüğü ilkeleri açısından nasıl değerlendirdiği araştırılmalıdır.

85 Maturîdî, ve Maturîdî alimlerin Vahyi vahy-i metlûv ve vahy-i gayr-i metlûv olarak ayrılması görüşünde oldukları hususunda ayrıca bkz. Özdeş, Talip, *İmam Maturîdî'nin Tevilatü Eblîs-Sünne Adlı eserinin Tefsir Metodolojisi Açısından Tablil ile Tamımı*, (Basılmamış doktora tezi), E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1997, s. 49-50; Kahraman, Hüseyin, *Maturîdilikte Hadis Kültürü*, Bursa2001, s. 32-33.

Mâtürîdî'nin yaşadığı dönemde mezheplerin ve fırkaların bir birini tekfir etmesi ve bu konuda iman sahibinin ameliyle Allah ve Rasûlünün emir ve nehiyelerine açık muhalefeti ve ahiretteki durumu tartışıldığı anlaşılmaktadır. Bu gündem bizim içinde günceldir.

Mâtürîdî'nin vahyi anlama temelinde vahyin külli kaidelerine uygun aklı ve haber-i rasulü bilgi değeri açısından kabul etmesi, bizim için de bir yöntem ifade etmektedir. Ancak bazı haberleri red bazılarını kabulde gözettiği külli kaideler tespit ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

II. (VIII.) yüzyılın ilk yarısında Ebû Hanîfe Kur'an'a ve âlim sahâbilerin görüşlerine dayanarak İslâm'ın ana ilkelerini belirlemeye çalışmıştır. İslâm itikadını aklın temel ilkeleri ile temellendirmiş ve bu bilgiler öğrencileri tarafından kendisine nisbet edilen eserlerde nakledilmiştir. O, hadisçilerin bid'at olarak eleştirdikleri kelâm yöntemine başvurmayı zaruri görmüştür (el-Âlim ve'l-Müteallim, s. 11-12). Mâtürîdî'nin, eserlerinde Ebû Hanîfe'nin fikirlerini nakledip benimsemesi, bunların Kur'an'a uygun olduğunu belirterek doğrulamaya çalıştığı ve eleştirenlere karşı savunduğu görülmektedir. (Kitâbü't-Tevhîd, s. 483, 593, 615) Ayrıca Mâtürîdiyye'nin önemli kelâmcılarından Ebü'l-Muîn en-Nesefî'nin Ebû Hanîfe'yi ekolün önderi (imam) olarak göstermesi, ilâhî sıfatların tenzihçi bir yaklaşımla ilk defa onun tarafından incelendiğini, kelâmcıların daha sonra ona uyduğunu belirtmesi ve Mâtürîdî'nin kelâmı ve fıkhıta Ebû Hanîfe'ye uyduğunu açıkça ifade etmesi; Ebû Hanîfe'nin Mâtürîdiyye'nin görüşlerine öncülük yaptığını kanıtlayıcı mahiyettedir. (Nesfi, Tebsîratü'l-edille, I, 148-149, 161-162).

İmam Mâtürîdî'nin, hadisleri değerlendirmede Hanefilerden farklı yönlerini ve buna sebep olan görüşlerini ve sebeplerini tespit edilmesi gerekir. Bu açıdan Mâtürîdî ve Hanefi gelenekteki gelişim mukayeseli olarak dönem dönem çalışmalarla ortaya konulmalıdır.

Hadis alnında yapılan çalışmalarda Mâtürîdî'nin haber kabul yönteminde isnadı esas almadığı veya delil olarak aldığı bazı rivayetlerin müsned olarak günümüze gilen rivayet kaynaklarda

yer almadığı görülmektedir. Ayrıca haber-i rasulün kaynağını da vahiyi gayri metluv olarak temellendirirken fikri araka planında Mu'tezilenin haberi redde yönelen tavrına bir karşı duruş hissedilmektedir. İkinci olarak vahiy temele dayanmayan az rivayet dışında rivayetleri vahiy temelinde kabul ve reddi ya da yorumu ile Mu'tezileye yaklaşmaktadır.

İmam Mâtürîdî'nin de bizim gibi döneminin gündemi içinde fikri buhran yaşadığı ve çıkış yolu vahiy temelinde akli delil alırken vahiy de aklın temel ilkeleri ile delillendirmekte ve yorumlamaktadır. Bu iki temele uygun nebevî sünnet ve haber-i rasulü esas almaktadır. Ayrıca Mâtürîdî'nin İslam'ı doğru anlamada çıkış yolu olarak sunduğu yöntemde aklın temel ilkeleri ile delillendirilmiş vahiyi esas alındığı ancak İslam âlimlerinin sevadî azamının vahyî teyid açıklamalarını da önemseddiği söylenebilir. İctihâdî alanda vahye ziyade neleri kabul ettiği ve reddettiğinin ayrıca araştırılması gerekir. Haberi Rasulü delil alması ve değerlendirilmesinde vahyin küllî kaideleri, aklın temel ilkeleri ve sevadî azamının tesiri ayrıca araştırılmalıdır.

Hanefî ve Mâtürîdî geleneğinin hadis usulü daha çok hadislerin naklini değil anlaşılmasını esas alan bir mahiyete sahiptir. Hadislerin nakil problemi sona erdiğine göre yoğunlaşılması gereken alan hadis rivayetlerinin anlaşılması problemidir. Bu sebeple Hanefî-Mâtürîdî gelenekteki yorum usulü önemlidir. Bu günkü tartışmaların çözümünde Hanefî geleneğin küllî kadilere dayanan anlayışı çözüm önerisi olduğu söylenebilir.